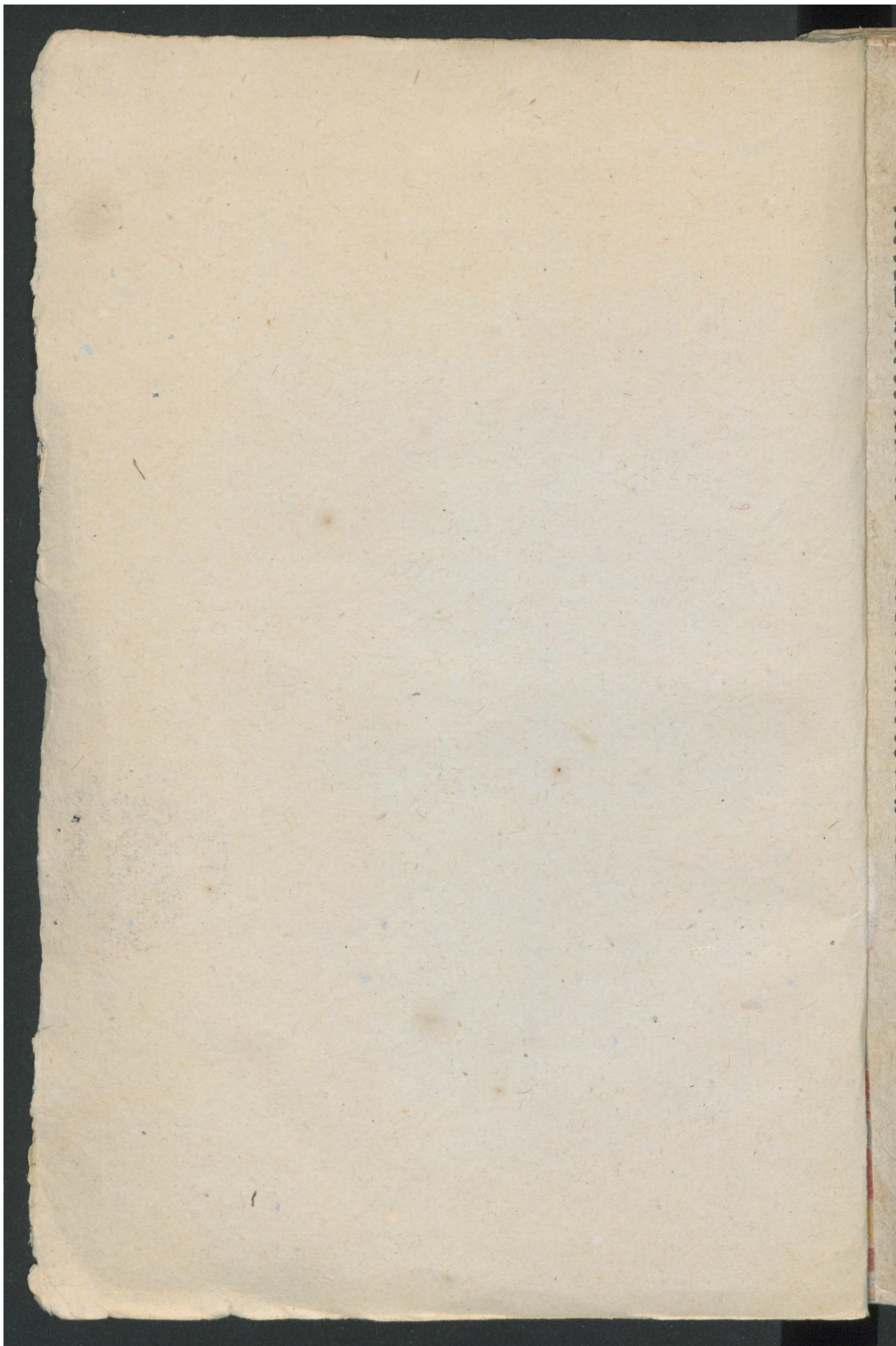


Een Clare Beantvvoordinghe wt Gods Woort,

Op Dese Vraghe:

Oft een Christelicke Onder-ouerheyt, haerder Hoogher-ouerheyt, dewelcke om der oeffeninghe der warer Religie, ouer haer Ondersaten, met confiscatie aller Priuilegien, lijfs ende goets, tyranniseert, met vryer cõscientie wederstaen mach.

Het Inhovdt Deser Beandtwoordinghe, staet op de ander zijde.

Psalm. Lxxxii.

Ordeelt den armen ende de Weesen, ende helpt den elendighen ende den behoeuenden totten rechte. Verlost den verachtẽ ende armen, ende verlost hem wt der godloosen handt.



Middelbvrgh,
By Richard Schilders, woonende int S'grauen-straetken.
1588.

VV Y hebben dese Beantwoordinghe in vier capittelen oft deelen/ tot meerder verclaringhe der saken/ afghedeelt.

Dat eerste bewijst: Dat een Christē dat ampt der Ouerheyt bedienen mach.

Dat ander: Dat de wrake ende straffe des quaedts, nv niet anders, noch scherper verboden zy, danse int oude Testament verboden was.

Dat derde: Wat dat het Ampt ende Officie der Christelicker Ouerheyt zy, ende met hem brenghe.

Dat vierde: Oft de Onder-ouerheyden, de welcke selue eener Hoogher-ouerheyt onderworpen zijn, der seluer eenichsins moghen wederstaen.

Tot den Christelicken Leser.

DEwyle dat nv in dese laetste tijden/ door Godes sonderlinghe ghenade/ dat Euangelium onses Salichmakers Christi Jesu/ niet alleene van een ontallicke menichte des ghemeynen volcx/ maer oock vā etlicken Princen/ Heeren/ Edelen/ ende Magistraten aenghenomen ende ontfanghen werdt: dewelcke haer authoriteyt/ macht/ ende verstandt die zy van God ontfangen hebben/ daer toe gebruycken/ dat zy dat Euangelium voorderen/ alsoo zy met alle haer vermoeghen/ tselue voormaels (ter tijt haerder onwetenheyt) hebben ghesocht te hinderen: Soo wert daer hedens daechs veel disputerens van sommighen/ wt onuerstant vā anderen/ wt haet ende nijdt ghemaeckt/ ouer dese vraghe: Oft oock eenigherlye wyse gheorloft zy, de warachtighe Religie, met macht ende wapenen te beschermen, ende der tyrannie der bloethonden wederstandt te doene.

Hier van wert verscheydentlick gheantwoordt/ ghesproken/ ende gheoordeelt: Dies ick den Christelicken Leser hertgrōdelick bidde/ dat hy oock mijn simpel ghevoelen hier ouer hooren wil/ ende daer van/ naer wtwijsen des Goddelicken Woordts/ oordeelen. Het welcke/ op dat het des te bequamelicker ghescheide/ soo wil ick cortelick/ wat andere hier van gheuoelen/ verhalen/ ende daer nae mijn meyninghe oock op dat alder eenuoudichste verclaren.

Eerstelick:

DE Papisten oordeelen dat het gheelick ongheorloft zy: ende roepen dat zy alle rebelle/ seditieuse/ oproerighe menschen zijn/ die haer macht ende authoriteyt gebruycken/ om de reyne Religie ende den [illegible]ren dienst Gods te vervoorderen/ op dat hy met tyrannie niet onderdruct werde. Maer het is bouen maten seer te verwonderen/ dat zy hen niet en schamen sulcx wt te gheuen/ dewyle dat alle Historien ghetuyghen/ ende de ex-

persentie leert/ dat zy/ niet alleene door de Authoriteyt der Keyseren/ Coninghen/ ende Princen/ tot de hoocheit ende rijckdommen/ die zy nv hebben ende besitten/ ghecomen zijn/ ende hare valsche religie met gheweldt den menschen opghedronghen ende dus lange onderhouden hebben: maer dat zy oock menichmael aen den Keyseren/ Coninghen/ Princen/ ende Overheden meyneedich ende der seluer verraders gheweest zijn: alsoo niet alleene de Historien vanden goeden Keyser Fredericus Barbarossa, ende Henricus de vierde/ maer ontallicke andere ghetuyghen/ die hier te lanck wesen souden alle te verhalen. Wat willen zy dan hier teghen segghen/ zy die der Overheydt schier dat sweert wt de handt genomen/ ende met tyrannie alle haer saeken dus langhe bescherint hebben/ als zy selue Beclaghers/ Ghetuyghen/ ende Richters gheweest zijn/ daer van dat de Heydenen hen billich schamen mochten?

Ten tweeden/ Oordeelen oock het selue sommige die van den Wederdooperen vervoert zijn/ sprekende/ Dat
a Mat. 5. Christus Jesus leert: [a] Ghy en sult den boosen niet wederstaen.

Hier wt sluyten zy/ dat het den ghelooviighen des ouden Testaments/ hier voormaels wel was toeghelaten den boosen wederstandt te doen/ maer den Christenen en zy nv sulcx niet toegelaten. Ende dewyle dat [b] Chri-
b Ioan. 6. stus/ ghesocht zijnde om Coninck ghemaeckt te werden/ ghevloden ende ontweken heeft / soo en mach gheen Christen dat Ampt noch officie van een Overheyt bedienen. Maer het is wonder/ hoe zy nv soo scrupuleus ende neuswijs gheworden zijn/ die voormaels tot Munster/ niet alleene onoordentlick/ onchristelick/ eñ seer afgrijselick ghesocht hebben hen te beschermen tegen de tyrannie/ maer oock eenen nieuwen Coninck hebben opghewoorpen: ende voorghenomen alle Goddeloose (alsoo noemden zy die alle/ die hare vervloeckte secte niet waren toeghedaen) wt te roepen ende te verdilgen/ alsoo Iohannes Sleydanus de Historie wijder beschreuẽ heeft. Maer so veel de argumenten aengaet/ die zy voorwerpen/ daer op sal int navolghende alsoo gheantwoort werden/ dat alle redelicke ende verstandighe menschen/ billicke oorsake hebben sullen/ hen daer met te laten

verghe-

verghenoeghen.

Ten laetsten/ zijn daer noch sommighe andere goethertighe eñ Godsalighe menschen/ die door onverstant/ doch met een verslaghen conscientie/ tselue dat voorseyt is/ gheuoelen: Namelick/ dat het in geenderley wijse georloft zy/ den godloosen Tyrannen te wederstaen: Om datter geschreuen staet: [c] Wie dat zweert neemt/ sal met den zweerde vergaen. c Mat.26.

Item/ [d] Wie der Ouerheydt wederstaet/ die wederstaet Gods ordonnantie. d Rom.13.

Item/ dat Petrus den knechten ghebiedt: [e] Dat zy haren Heeren sullen ghehoorsaem wesen/ niet alleenlick den goeden eñ redelické/ maer oock dé hardé of straffen e 1.Pet.2.

Bouen dien oock/ om dat dat exempel [f] Christi/ Ja de gheheele Schriftuere ons leert/ [g] Dat wy Gode de wrake sullen ouer gheuen/ ende bidden voor den ghenen die ons vervolghen/ [h] Ja/ oock onsen quaetdoenders/ ende vyanden alle goet sullen doen. f Ioan.18. 1.Pet.2. g Rom.12. Prouerb.15 Deut.32. h Matth.5.

Eñ ten laetsten/ dat de Christelicke Kercke altijt vervolginghe geleden heeft/ ende daer door is gestercket eñ vermeerdert geweest/ maer dat zy noyt andere vervolghet noch wederstandt gedaen heeft/ also tot desen eynde veel ghetuyghenissen/ niet alleene wt Eusebio, maer oock wt Cypriano, Tertulliano, Augustino, ende andere Leeraren tsamen lichtelick connen ghebracht werden/ dewelcke alle bewijsen/ dat de Kercke Christi/ niet door wederstaen ofte door wapenen/ maer door cruys ende lijdtsaemheyt ghebouwet ende geplantet zy gheweest.

NV gheliefde Leser/ alle dese ghetuyghenissen der Schrift/ bekenne ick oock vã herten warachtich te wesen/ ende wil daerom eenen yeghelicken Christen bidden/ vermanen/ ende raden/ dat hy hem oock tot gedult ende lijdtsaemheyt bereyde.

Dat Euangelium en noemt Paulus niet sonder oorsake/ [i] Een Woordt des Cruyces/ maer om dat het ons eerstelick leert/ dat wy inden ghecruysten Christum vastelick vertrouwende/ [k] wt louter ghenaden salich werden: [l] ende daer beneuen oock met opneminghe onses cruyces/ hem daghelicx na te volghen schuldich zijn. i 1.Cor.1. k Ephe.2. Rom.6. l Mat.17. Luc.14.

Dit leert ons Christus/ als hy de gheloouighe by een [m] vrouwe vergelijcket/ die int barens noot is. T'welck m Ioan.16.

oock

a Heb.12. oock de Apostel beuestighet/ daer hy ons den n Leydtsman des gheloofs Jesum Christum/ en een dicke wolcke/ dat is/ een groote menichte der ghetuygen/ voor ooghen stelt/ die alle door den ghelooue ridderlick strijdende/ ende alderley cruys/ veruolghinghe/ versmaetheyt/ schande/ ende schade lijdende/ tot God ghecomen zijn.

o 2.Tim.2. Rom.8. Summa/ o ist dat wy met Christo steruen/ wy sullen met hem leuen. Ende dat en can niet feylen/ p de gheestelicke kinderen vā Abraham/ sullen ende moeten van-

p Galat.4. Gene.21. den vleeschelicken kinderen altijt veruolghet werden.

Maer gheliefde Christelicke Leser/ hier van en is de vrage oft disputatie niet: Want niemant en isser (mijns achtens) so onuerstandich/ dat hy dit niet weten soude: maer op dat ghy de saecke recht verstaet/ ende also volghende oock recht daer van oordeelen moecht/ soo is de Vraghe:

q 1.Tim.2. Dewyle dat God almachtich (q die daer wil dat alle menschen salich werden/ ende totter kennisse der waerheyt comen) door zijn onwtsprekelijcke goedicheyt ende

r 1.Cor.1. Act.17. ghenade/ beneuens den ghemeynen volcke/ oock r sommighe Princen/ Edele Heeren/ ende Magistraten totter kennisse zijns Woordts beroept/ s welcker ampt ende

s Rom.13. officie is/ de goede te beschermen/ en de boose te straffen/

Oft die voorseyde, hen moghen stellen teghen de tyrannissche Edicten ende Mandaten der godloosen Ouerheiden, die noch hoogher ende grooter zyn dan zy, om de ghetrouwe Ondersaten (dewelcke anders niet en begeeren, dan t den Keyser te gheuen dat desKeysers is, en

t Mat.22. Gode dat Gods is) te beschermen van alle tyrannie, inden reynen dienst Gods, ende de bekentenisse der suyuer waerheyt. Item oock, of ghetrouwe ende vrome ondersaten, der tyrannische Ouerheyt, inden Mandaten die teghen Gods Woordt, teghen de Borgherlicke vrijheyt, ende Priuilegien der Steden ende Landen, ende oock tegen den Eedt strijden, den welcken de voorschreuen Ouerheyt den ondersaten gedaen heeft, schuldich zijn ghehoorsaemheyt te bewijsen: ende oft zy teghen sulcke tyrannie hen beschermen mogen, of niet?

Dit is de Vraghe.

Hier

Hier met valt dan alle het ghene datmen spreeckt/ sonder eenich onderschept der beroepinghen/ der persoonen ende der saken/ van cruys ende ghedult der Christenen/ gantz ter neder. Want daer van en is de disputatie niet

Ick segghe ende houde/ dat de voorsepde Christelicke Heeren/ dit selue (namelick de ghetrouwe Ondersaten/ teghen sulcke onbillicke tyrannie/ als voorsept is/ beschermen) niet alleene doen moghen: maer oock t'selue te doen/ voor God ende de werelt schuldich zijn/ oft anders zijn zy mede deelachtich des ontschuldigen bloets/ dat daer vergoten werdt. Want hy is niet alleene een dootslagher/ die metter handt selue doot slaet/ maer die den dootslach niet en verhindert/ ende zyne naesten dat leuen niet en bewaert/ als hy sulcx doen can. Ende in dit ghevoelen gedencke ick te blijuen/ totter tijt toe/ dat my een beter wt Gods woordt bewesen werdt.

Maer op dat de Christelicke Leser de saecke te grondelicker verstae/ soo wil ick hier etlicke stucken ofte articulen ordentlick ende onderschepdelick verclaren/ daer wt dat lichtelick sal connen gheoordeelt werden/ wat in deser saecken recht/ ofte onrecht zy.

Dat een Christen dat ampt der Ouerheyt bedienen mach.

Dat eerste Capittel.

De oude Christelicke kercke van den beginne der Wereldt aen/ heeft sonder eenighe twijffelinghe ofte swaricheyt daer in te maken/ dit altijt vastelick ghehouden/ dat de Godsalighe gheloouighe menschen/ dat heylighe Ampt ende den dienst der Ouerheyt bedienen moghen. Dit hebben [a] Abraham/ Joseph/ [b] Moses/ [c] Josua/ [d] Samuel/ Dauid/ [e] Josaphat/ Ezechias/ Josias/ [f] Esdras/ Nehemias/ [g] De Hooftman tot Capernaum/ [h] Cornelius tot Cesarea/ [i] Sergius Paulus/ ende ontallicke meer andere/ met

a Gen. 14.
b Exod. 4.
c Iosua 1.
d 1. Sam. 4.
e 2. Par. 17.
f 1. Esdr. 1. Nehem. 1.
g Luc. 7. Mat. 8.
h Act. 10.
i Act. 13.

met haren exempelen wel bewesen/ Namelick/ dat de gheloovighe godsalighe kinderen Gods/ dat Ampt der Overheyt wel bedienen moghen. Van sulcken exempelen is niet alleenlick de heylige Bybelsche Schrifture des ouden ende nieuwen Testaments / maer oock de Kerckelicke Historie vol: ghelijck dat oock kennelick eñ openbaer is/van de Godsalighe vrome Keyseren/Constantino magno, Theodosio, Arcadio, Gratiano, eñ veel andere meer/die hier te lanck souden vallen te beschrijuen.

Van desen artyckel dan/ en was noyt swaricheyt/tot ter tijt toe dat de nieuwe vermeynde kercke der Wederdooperen voortghecomen is/ dewelcke eerstelick met grouwelicken gewalt/dat Ampt der Overheyt tot haer te brenghen/ ghesocht heeft: ende als dien aenslach gheseylt heeft/daer na/ om des misbruycx wille/dat rechte ghebruyck heeft begonnen te lasteren/eñ te verdoemen/ ghelijck als de saecke openbaer eñ aen den dach is.

Maer dat de Godsalighe ghelooviighe Godes kinderen/dat voorseyde Ampt bedienen mogen/ en is niet alleene bewijselick met de heylighe Mannen/ bouen ghenoemt/dewelcke de Wederdoopers met haer nieuwe leeringhe/alle als godloose onchristenen ende werelts kinderen verdoemen: maer oock/ wt dat beuel Godes ende de instellinghe der Overheyt.

Want ist niet de heylighe Noe gheweest/ dien God dat eerste beuel der straffe gaf/sprekẽde: [k] Soo wie eens menschen bloet verghiet/ diens bloet sal oock vergoten worden?

k Gen. 9.
l Gene.45.
m Exod.4.
n 1.Sam.4. ende 13.

Ist God niet die [l] Joseph/ [m] Mosen/ [n] Samuel/ David ende de andere tot desen Ampte beroepen ende ghesalft heeft?

o Prouer.8.

Spreeckt de wijsheyt Gods niet/ [o] Dat door haer de Coningen regieren:eñ de Princen ordeelen dat recht is?

p Dan.2.

Bekent Daniel niet/ [p] dat God den Coninck Nabuchodonozor dat rijcke/de macht/ sterckheyt/ ende heerlickheyt ghegheuen heeft?

q Daniel 4.

[q] Item/dat God de Coninckrijcken gheeft wien hy wil? ende inden seluen onderwylẽ verheft de alderverachste onder den volcke?

arch-

Ende spreeckt niet Christus claerlick: r Dat de god- r Ioan.18.
loose Pilatus/ zijn macht van bouen ontfangen hadde?
hoe veel te meer de vrome ende Godtsalige Ouerheden?

Dit ist dat oock Paulus leert/ daer hy van de Ouerheyt spreert/ die tot dier tyt te Rome was: s Daer en is s Rom.13.
gheen macht/ dan van Godt/ ende de Macht die daer is/ die is van Godt gheordonneert.

Ende dewijle dat dat Ampt der Ouerheyt eyschet en voordert/ t sonder onderschept der persoonen ende aenneminghe der gauen ende gheschencken/ een peghelicken recht te doen: v Item/ de quade te straffen/ ende de vrome te prijsen en te beschermen: voorder oock/ x de godtsalighe te bewaren/ dat sy een gherustich stille leuen leyden moghen in alle Godtsalicheyt: Hoe can dat Officie wel bedient werden/ dan alleene vanden genen die godsalich ende ghelooуich zijn? Hoe connen die te rechte y Goden/ dat is/ Stadthouders Godes zijn/ die goddeloos ende onghelooуich zijn?

t Deut.1. 2.Para.19.
v Rom.13.
x 1.Tim.2.
y Psal.82.

SO is dit hier niet dan genoechsaem bewesen/ dat niet alleene de ghelooуighe en Godsalighe dat Ampt der Ouerheyt bedienē mogē/ maer dat geē andere dat selue recht bedienen connē. Daerom hebbē wy oorsake onsen God neerstelick te biddē/ dat hy de onchristelicke Ouerheydē (die hy in zijnen z toorne geeft/ ende om der sonden wille zijnes volcx/ a laet herschen en regierē) genadelick bekeeren/ ofte af stellen wille/ ende andere Godtsalighe door sijn ghenade gheuen ende verwecken/ die zijn volck in gerechticheyt ende Godtsalicheyt moghen voorstaen ende beschermen/ Amen.

z Osee.13.
a Iob.34.

DAt hier tegen voortgebrocht wert/ b dat Christus Jesus gheuloden en ontweken is/ alsmen hem Coninck maken wilde: en is der voorbeschreuen leeringhe niet contrarie. Want daer waren vele oorsaecken/ daerom dat Christus dat Coninckrijc niet mochte aennemē.

b Ioan.6.

Eerstelick/ om dat hy van zijnen Vader ghesonden was/ c Niet om een Eerdtsch/ wereltlick/ en tijdtlick: maer om een Hemelsch/ gheestelick/ en eewich Coninck te wesen/ die door sijnen Gheest ende Woort/ in de herten der ghelooуighen eewichlick regieren soude.

c Esai.9. Psalm.2. Luc.1. Ioan.18.

Ten anderen/ was Christus oock ghesonden/ dat hy/

d Psal.110. niet alleene eẽ geestelick Coninck/maer oock een d hooghe
Heb.7.8.9. Priester/ ende de versoenofferande onser aller son-
1.Ioan.1. den wesen soude/ende daerom was het van nooden/dat
Christus steruen/ende den vervloeckten schandelicken
e Gala.3. e doot des Cruyces lijden moeste/op dat de Schriftuere
Matth.26. veruult/ende wy alsoo eewich mochten salich werden.
Roma.4. Daerom en heeft hy den tijtel van een aertsch Coninck niet willen noch connen aennemen.

Ten laetsten/ so en was dit gheen Goddelicke beroe-
f Ioan.6. pinghe/f maer een onordentlicke moetwillicheydt des Jodischen volcks/ twelcke van Christo met broot wel versaet zijnde/Christum tot eenen Coninck heeft willen op werpen: verhopende dat het alsoo vander knechtschap eñ onderdanicheyt der Romeynen/ soude moghen verlost werden.

Daerom ist gheen wonder/dat Christus ghevloden is/ op dat hy niet en soude schijnen/ de ongheschickte eñ ongheoorloefde moetwillicheyt des volcks te louen/ende voor goet te kennen. Maer dit alle en strijdet teghen de warachtighe leere van dat Goddelicke/ gheoorloefde/eñ nootsakelicke Ampt der Ouerheyt niet/alsoo alle rechtuerstandighe lichtelick connen oordeelen.

Dat de wrake ende straffe des booses, nv niet anders noch scherper verboden is, dan sy int oude Testament verboden is gheweest.

Dat II. Capittel.

Men vint nu ten tijdẽ veel menschen die daer houden/dat allerley straffe ende wrake verboden zy/ouermidts dat Christus spreeckt:
a Matth.5. a Ghy hebt ghehoort dat tot den ouderen ghesept is: ooghe om ooghe/tant om tant: maer ick segghe v/ wederstaet den quaden niet. Sy meynen dat de Christenen nv al veel heyligher eñ volmaeckter moeten wesen dan

de ghelooviighen des ouden Testaments gheweest zijn/ die sy voor groue onvolcomene menschen achten. Ende en houden dat van geender weerden/ dat metter schrift des ouden Testaments bewesen wert/ segghende: Het en is niet billick/ dat wy Christum verlaten/ eñ de Discipelen Mosis werden: De Hemelsche Vader beveelt ons ernstelick/ b dat wy Christum sullen hooren/ c die is ons eenich Leeraer d ende Herder. Hy is de e groote Propheet tot den welcken ons Moses selue wijset: f hy is veel meerder/ dan Salomon ofte Jonas. Daerom willen wy by zijn leere blijuen/ ende laten dat oude Testament met zijnen schaduwen berusten/ g dewijle dat selue in Christo zijn volcomentheyt heeft.

b Matt.17. c Matt.23. d Ioan.10. e Deut.18. Act.3. f Matt.12. g Heb.7.

Maer de voorseyde thoonen hierin menichvuldelick haer groot onverstandt. Wie is hy die daer leert/ datmen Christum verlaten moet ende wederkeeren tot Mosen? Hebbē die alle Christum verlaten/ die de schriften Mosis / Dauids ende der Propheten ghebruyckt hebben? Soo moeten alle Apostelen/ Martelaren/ ende Leeraren / van Christo tot Mosen wederom afghewekeu zijn: dewijle sy alle tot beuestinghe harer leere/ de schriften Mosis ende der Propheten gebruyct hebben/ h Also de wercken der Apostelen ende alle andere schriften bewijsen.

h Act.2.3. 7.13.15.

Leert Christus niet/ dat de dwalinghe der i Saduceen/ wt de onwetenthheyt der Schriftueren des ouden Testaments genomen is? Seyt Christus niet: sy k hebben Mosen ende de Propheten/ dat sy die hooren?

i Matt.22. k Luc.16.

Heeft l Christus niet/ wt Mose/ den Psalmen/ eñ den Propheten/ zijn Leerjongheren onderwesen in zijne salichmakende kennisse? Heeft hy den Discipulen den sin/ ende dat verstandt niet gheopent / op dat sy de schriften der Propheten verstaen mochten?

l Luc.24. Ibidem.

Heeft oock Christus de Joden van hem afghewesen tot Mosen / als hy sprack: m Ondersoeckt de Schriftuere/ Sy ist die ghetuyghenisse van my geeft? Spreect hy niet tot den Joden: waert dat ghy Mosi gheloofdet/ ghy soudt oock my ghelooven: want hy heeft van my gheschreuen?

m Ioan.5. Ibidem.

Ist niet vanden schriften des ouden Testaments/ eñ

 voor-

n Rom. 15. voornamelick daervan/dat Paulus spreeckt: n alle wat-
ter gheschreuen staet/dat is tot onser leeringhe geschre-
o 2. Tim. 3. uen? o Item/dat de schriftē bequame zijn om den men-
sche te onderwijsen totter salicheyt door den ghelooue:
het welcke in Jesu Christo is?

p 2. Petr. 1. p Prijst Petrus de gheloouighen niet/ om dat sy de
schriften der Prophetē neerstelick ouerlasen/ ende daer
q Psalm. 19 op acht hadden/ q als op een claer licht dat in een duy-
ster plaetse schijnt?

Sy dan die de schriften der Prophetē ouerlesen ende
ghelooouen/en zijn die niet/ die van Christo tot Mosen
r Galat. 3. afwijcken: r maer sy/die door wterlicke Ceremonien/
ende 5. eyghen heylicheydt/insettinghen ende wercken/ willen
salich werden.

Het is wel waer/ dat Christus al meerder is/dan
f Matt. 12. f Salomon ende Jonas: want hy is de beloefde Sa-
t Act. 7. lichmaker/ vanden welcken alle t Propheten te voren
ghesproken hebbē. Maer daer wt en volcht niet/ dat de
schriften Salomonis ende der Propheten/daerom ver-
v Luc. 16. werpelick zijn/ tot den welcken ons v Christus Jesus
24. selue ghewesen heeft/alsó wt dē voorgaenden claerlick
af te nemen is.

Wy moeten ende willen Christum Jesum hooren/
ghelooouen ende nauolgen: maer daer wt en volcht niet/
datmen de heylighe Propheten niet hooren moet/van-
x 2. Tim. 3. den welcken de x Apostelen ghetuyghen/dat sy ooc door
2. Pet. 1. den Gheest Godts ghedreuen zijnde/ ghesproken heb-
ben.

Item/daer wt en volcht niet/ dat Christus ende de
Propheten malcanderen inder leere contrarie zijn.

Daerom soo dwalen sy seer/ die de schriften des ou-
den Testaments/met sulck een onverstandt/ als of die
ons nu niet en dienden/verwerpen.

Dat woort dat Abraham/ den Vader aller ghelooo-
y Rom. 9. uighen/ghedient heeft: y waerom soude dat zijnen kin-
deren niet dienen ende goet zijn?

z Ephes. 4. Daerom ist openbaer/datter is een z God/een Chri-
a Phil. 3. stus ende Salichmaker/ een Kercke/ een Ghelooue/
Rom. 9. een Woort Godes/ een gherechticheyt die voor a God
Act. 15. ghelt/ beyde voor den gheloouighen des ouden ende

des nieuwen Testaments. Daer is een lichaem/ b welckens Hooft ende Salichmaker is Jesus Christus. b Ephe.5.

Al ist dat Godt tot verschepden tijden / verschepden Ceremonien ende wtwendighe oeffeninghen inghestelt heeft/ c De wech der salichept is altijt een/ende de selue gheweest. c Ioan.14.

Daerom is oock de Reghel des Christlicken wandels/ d na den welcken alle gherechtueerdichde haer leuen te schicken schuldich zijn/altijt de selue gheweest/al ist dat die nu claerder ende breeder wtghelept wert/ want alle dat de heplighe Gheest nv van ons / inden nieuwen Testamente begheert/ dat heeft God oock vā Abraham met desen woorden gheuoordert/ sprekende: e Siet toe dat ghp voor mp wandelt/ ende dat ghp onstraffelick zijt. Item oock vanden Israeliten / met de thien gheboden door Mosen ghegeuen/ daer van dat de summa was eñ noch is/also ons Christus leert:f Godt volcomenlick bouen al / ende zijnen naesten als hem seluen/lief hebben. d Gala.6. e Gene.17. f Exod.20. Deut.5. Matth.22.

Daerom heeft de Heere de Israeliten dickwils vermaent/segghende: g weest heplich/want ick heplich bē. Ende ghp sult onstraffelick wesen voor Godt / eñ voor Israel: t'welcke euen dat selue is/ dat Christus Jesus oock leert/ daer hp sept: h Weest dan volmaeckt/gelijck uwe Vader volmaeckt is/die in de Hemelen woont. g Leuit.11. 19.20. h Matth.5.

Daerom dat Christus Jesus sept: i Ghp hebt ghehoort dat tot den Ouders ghesept is : Ooghe om ooghe/tant om tant : Maer ick segghe v/ ghp en sult den boosen niet wederstaen : dat en is gheen nieuwe wet ofte ghebodt/euen als of Christus een ander ofte nieuwe k Moses ende wetgheuer ware/die niet ghecomen en ware / l om ons van dat sware iock te beurijden / maer om ons noch een veel swaerder iock op te leggen/maer is een straffinghe eñ wederlegghinghe der valscher glosen der Pharizeen/de welcke/de wrake ende straffe des quaets allen menschen toelieten/ die Godt/ door m Mosen/der Ouerhept beuolen eñ alleen toeghelaten hadde. Want Christus en wil de leere ende ghebo- i Matth.5. k Ioan.5. l Act.15. m Exod.23

den

den zijnes Hemelschen Vaders niet straffen van onvolcomenheyt: maer zijn Jongheren waerschouwen voor de valsche glosen der Pharizeen.

Dit blijcket ghenoechsaem/ wt het gene dat Christus int voorgaende ghesept heeft: n Ten zy dat uwe gerechtichept meerder zy/ dan der Schriftghelcerden eñ Pharizeen/ ghy en sult niet ingaen in dat rijcke der Hemelen. Daer met te kennen gevende/ dat hy hier met straffet de gheveynsde heylichept der Pharizeen: o de welcke niet anders ghesocht hebben / dan een wterlicke schijnbare heylichept / om by den menschen gesien te werden/ daer nochtans Godt in zijne Wet/ p dat herte ende den gheheelen mensche begheert.

n Matth. 5.

o Matth. 23.

p Deut. 4. 6.

Dit is noch openbaerder/ wt het ghene dat by Mat. volcht: q Ghy hebt ghehoort datter ghesept is: Ghy sult uwen naesten lief hebben / ende uwen vyandt sult ghy haten. Die woorden/ Ghy sult uwen vyant haten, en zijn nerghens in de Schriftuere te vinden : Daer wt ghenoechsaem blijcken mach/ dat Christus de Wet Godes zijnes Vaders niet en wil verbeteren : maer dat selve recht verclaren eñ wtleggen/ dat de Pharizeen valschelick verkeert hadden. Want wt dien dat Godt geboot: r Ghy sult uwen naesten lief hebben: soo sloten de Pharizeen/ datmen dan zijnen vyant haten moeste/ het welcke daer wt niet en volchde.

q Matth. 5.

r Leuit. 19.

Want dat Godt met dat woort/ Vwen naesten, oock de vyanden verstaet/ bewijst hy genoech/ als hy bevelt/ s Datmẽ den Osse ofte Ezel zijnes vyants niet sal laten verloren loopẽ/ maer hem dien thuys beschicken. Item datmen den Ezel zijnes vyandts niet sal laten onder dẽ last ligghen ende vergaen/ maer ophelpen eñ ontlasten.

s Exod. 23.

Hier wt is dan openbaer / dat de selve straffe ende wrake die int oude Testament toeghelaten was/ noch toegelaten is: eñ de wrake die nu verboden is/ dat die oock voormaels verboden was: Sy was verboden particulieren eensamen persoonen: t ende toeghelaten der Overhept. Alsoo is dat selve oock noch/ soo de gheheele schrift getuycht. Want even ghelijck als Christus wy sept: u Ick segghe v/ ghy en sult den quaden niet weder-

t Ro. 12. 13.

u Matth. 5.

derstaen: Item/x wreect v seluen niet/Alderliefste/maer gheeft den toorn plaetse: Alsoo heeft oock God int oude Testament tselue beuolen/segghende: y Ghy en sult uwen broeder in v herte niet haten. Straft uwen naesten ende en laet ouer hem gheen sonde toe. Ghy en sult v niet wreken: ende en sult geenen haet bewaren oft houden/ teghen de kinderen uwes volcks: maer ghy sult uwen naesten lief hebben/ghelijck v selue. Item/z mijn is de wrake/ende de vergeldinghe. Item/ a Ist dat hy die v hatet/hongher heeft / gheeft hem broot te eten/ eñ heeft hy dorst/gheeft hem water te drincken: want ghy sult hem colen opt hooft versamelen/ ende Godt salt v vergheldẽ. So dat dan de eyghen wrake int oude Testament euen soo wel is verboden gheweest/eñ de liefde der vyanden euen so wel is gheboden geweest/ als sulcx nu door Christum gheschiet is.

x Rom. 12.
y Leuit. 19.
z Deut. 32.
a Prou. 25.

Daerom en is in dese sake / tusschen de gheloouighe des ouden ende des nieuwen Testaments/ geen onderschept: Maer die sulcks drijuen ende wtgheuen/zijn eergierighe/houeerdighe menschen / die hen nu een volcomender heylicheyt toeschryuen willen/dan de heylighe Schrift ghetuyghet/dat in Abraham/den Vader aller gheloouighen/gheweest zy.

VVat het Ampt ende Officie der Christlicker Ouerheyt zy, ende met hem brenghe.

Dat III. Capittel.

Vvaer toe dat Godt voornamelick de Ouerheyt in gestelt heeft/ende wat de Ouerheyt zy/leert de Apostel seer claerlick / daer hy spreect: a Een yegelicke siele zy der voornaemster macht onderdanich. Want daer en is gheen macht/dan van Gode/ende de macht die daer is/die is van Gode gheordonneert. So wie dan der macht wederstaet/ die weder-

a Rom. 13.

derstaet der ordinantie Godts : ende diese wederstaen/ die sullen het oordeel teghen hen seluen nemen. Want de Querste/en zijn niet te vreesen den genen die goet doen/ maer die quaet doen. Wilt ghy de macht niet vreesen/so doet dat goet is/ ende ghy sult prijs van haer hebben. Want het is Godts Dienaresse v tot goede. Maer ist dat ghy quaet doet/so vreest : wãt sy draecht dat sweert niet te vergheefs: Want het is Godts Dienaresse/ ende een wreeckster tot straffe / den ghenen die quaet doet.
b 1. Tim. 2. Item daer hy oock elders spreeckt : b So vermane ick nv voor al/datmen bidde ende smeecke / ende verbidde ende dancke/voor alle menschen/ voor Coninghen ende alle die in hoocheyt zijn/ op dat wy een gherustich stille leuen leyden moghen / in alle Godtsalicheydt ende eerbaerheyt.

Wt den welcken Texten beyde claerlick te sluytẽ is: Dat de Querheydt niet ingheſtelt is / om met iaghen/ vlieghen/heerlicken staet/ ende allen ouervloet / haren moetwille te drijuen: maer de handt daer aen te houdẽ/ dat de Ondersaten / Godt ende haren naesten lief hebben/ende dienen / na wtwijsen der thien Gheboden/in den tween tafelen begrepen: op dat sy (alsoo de c Apostel leert) wel doende/door de Querheyt van den boosen
c Rom. 13.
beschermt werden/ende in alle eerbaerheydt ende Godsalicheyt leuen.

Dat woort Godsalicheyt, siet de eerste tafel aen: ende de woordẽ/Eerbaerheyt, Gerusticheyt ende stilheyt, sien de tweede tafel aen : d de welcke de Querheyt alle beyde te hanthauen eñ te beschermen/schuldich is.
d Deut. 17. 1. Reg. 12.

Dit bewijset ons de gantsche Goddelicke Schriftuere claerlick/met gheboden ende met exempelen. Wãt alsoo spreeckt de Heere door Mosen tot den Israeliten: e Alsdan sult ghy eenen Coninck ouer v stellen/dẽ seluen dien God verkiesen sal/wt het midden uwer broederen/ dien sult ghy ouer v stellen / ende en sult gheenen vreemden moghen ouer v nemen. Doch hy en sal gheen menichte der peerden nemen ofte voeden / op dat hy door menichte der peerden/dat volck niet wederom en voere in Egypten. Nademale dat v de Heere geseyt heeft : ghy en sult nemmermeer door dien wech wederom keeren.
e Deut. 17.

Hy

Hy en sal oock niet veel vrouwen nemen/ op dat hem zijn herte niet af keere. Oock en sal hy niet veel goudts noch siluers versamelen: maer als hy op den stoel zijns Coninckrijcx sal ghesetén zijn / so sal hy hemseluen dese Wet in eenen boeck doen schrijuen / door de Priesteren ofte Leuiten/ De welcke hy met hem hebben sal: eñ sal daer in lesen alle de daghen zijns leuens / op dat hy zijnen Heere zijnen God leere vreesen: ende dat hy alle de woorden deser Wet beware / ende alle dese Gheboden/ om die te doen / Op dat hy zijn Herte niet en verheffe ouer zijne Broeders/ ende dat hy hem niet af en wende van desen Ghebode/ noch ter rechter / noch ter slincker handt.

DEse woorden Gods/ door Mosen ghesproken/ lee- f Rom.13.
ren claerlick/ hoe dat de Ouerheyt/ die Gods f Or-
donnantie ghenoemt is / haer behoorde te draghen in haren wandel: Ende datse oock daerom van Godt geordonneert is/ op dat alle de Gheboden des Heeren onderhouden werden sonder afwijckinghe/ noch ter eener noch ter ander zijden.

Desghelijcx machmen oock sien in de vermaninghe
die Godt door den Prophete tot Jeroboam doet/ daer
hy spreeckt: g Ist dat ghy nu hoort alle dat ick v ghe- g 1.Reg.11.
bieden sal/ ende in mijnen wegen wandelt/ ende doet dat my behaecht / dat ghy mijne Rechten ende Gheboden houdt/ ghelijck als mijn knecht Dauid ghedaen heeft: So wil ick met v zijn/ ende v een vast huys timmeren/ alsoo ick den Dauid ghetimmert hebbe.

Daer wt dat oock claerlicken blijcket/ dat Godt de Ouerheyt tot dien eynde ordonneert/ op dat sy de hant daer aen houde/ eñ arbeyde dat Gods Gheboden neerstelick onderhouden werden/ niet alleen die in de twеede maer oock die in de eerste Tafel begrepen zijn.

Hierom ist/ dat Dauid alle Ouerheyden vermaent/
segghende: h So laet v nu onderwijsen/ ghy Coningen/ h Psalm.2.
ende laet v tuchtighen/ ghy Rechters op Aerden. Dient den Heere met vreesen/ ende verblijt v met beuen. Cusset den Sone/ dat ghy niet omcomet op den weghe: Want zijnen toorne sal haest aenbranden. Doch/ wel allen die

op hem vertrouwen ende hopen.

Hier vermanet David de Overheyden / niet alleene om te handthaven de wterlicke Borgherlicke gherechtichheyt/maer oock om Godt met vreesen ende beven te dienē/ na wtwijsen zijns woorts: Item/om den Sone te cussen:dat is/ om de leeringe des Soons Christi Jesu (i daer van dat de Vader getuycht ende beveelt datmen hem hooren sal) vriendelick ende gewillichlick aen te nemen:oft anders sullen sy door dat vier zijns toorns verslonden werden.

Matth.17.

Ende wat ist van nooden veel ghetuyghenissen op eenen hoop te verhalen/dewijle de geheele Schrift leert/ ende aller vromer Overheyden exempelen dat bewijsen/ als van Abraham/ Joseph/ Moses/ Josua/ Jephte/ Samson/Samuel/David/eñ meer andere boven ghenaemt/dat haer Officie zy/beyde de Tafelen der Gheboden des Heeren te hanthaven ende te beschermen?

Hierom hebben k Samuel/Asa/ Josaphat/Ezechias/Josias ende andere/de Beelden/Altaren/ Hoochtē/ Cluysen ende Tempelen der Afgoden ghestormt ende wtgheroyt/ Ja oock te niete ghedaen alles dat totten Afgodendienst ghebruyckt was/ Daerom sy oock van Godt hooghelick zijn gheprесen geweest. Welcke voetstappen oock veel godtsalighe Keysers ende Coningen des nieuwen Testaments na gevolcht hebben/de welcke al ist dat sy daer met cleynen danck by de superstitieuse Afgodische werelt behaelden / soo hebben sy doch haer Officie ende plicht in desen deele ghedaen/ na wtwijsen des Goddelicken Woorts.

k 1.Sam.7. 2. Para. 14. 17.31.34.

Sulcx zijn nu oock alle Overheden schuldich te doen/ oft anders sullen sy sware rekenschap daer van moeten gheven/ so sy hare Macht ende Authoriteyt misbruycken/om Christum den Sone met zijn Woort ende reyne salichmakende Evangelische leere / wt den lande te veriaghen ende te verbannen/ende om de Afgoderie ende leugenen te planten eñ te beschermē/ dewijle dat alle Coninghen ende Heeren selve / als Leenheeren ende Dienaren Christi Jesu/ des Princen aller Coninghen der Aerden zijn/ die voor zijnen stoel l alle sullen moeten verschijnen / om hem rekenschap haers doens ende latens

l Psal.82. Rom.14. Apoc.1. Matth.26.

tens te geuen. Hier om vermaent de Propheet Esaias alle Querheden des nieuwen Testaments/ tot alsulck een bedieninghe haers Ampts/ als voorseydt is/ daer hy tot den troost der Kercken des Nieuwen Testaments spreeckt: m De Coninghen sullen uwe Voester- heeren zijn : ende haer Vorsten/uwe Soochvoesteren. Item : n Ghy sult de melck vanden Heydenen suygen/ ende der Coninghen borsten sullen v sogen/ op dat ghy onderuindet/ dat ick de Heere ben/ v Heylandt.

m Esai.49.
n Esa.60.

Met den welcken woorden de Prophete leert / dat alle Christelicke Coninghen/ Princen/ende Querheden der Kercken Christi/euen dat selue te doen ende te bewijsen schuldich zijn / dat een goet Voesterheere ofte Soogvoester haer voesterkindeken schuldich is. Namelick / ghelijck een goede Soogvoester dat kindeken voedet / van alle nootdurft besorghet / ende voor alle schade neerstelick bewaret ende beschermet:also is oock de Christelicke Magistraet der warer Kercken Christi euen het selue schuldich te doen eñ te bewijsen.

Dies moghen de Querheyden alle wel dat eewich wee hier na verwachten / die in de plaetse van voesterheeren ende voestervrouwen / hen niet anders teghen de Kercke Christi/als grimmighe verscheurende Leeuwen/grijpende Woluen/woedende Beeren/ende bloetdorstighe Honden bewijsen : dat goet ende bloet aller der ghener wtsuyghende/ o die doch den Keyser te gheuen bereydt zijn/ dat sy den Keyser schuldich zijn/ Om dat sy alleenlicken soecken/Gode oock te gheuen/dat sy hem na wtwijsen zijns Woorts schuldich zijn: p namelick/hem te aenbidden/ende alleene te dienen/in q warachtigher heylicheyt eñ gherechticheyt/ alle de daghen haers leuens.

o Mat.22.
Rom.13.
p Matth.4.
q Luc.1.

Ende ghelijck als de voorseyde godtsalighe Coninggen/ Heeren ende Querheden/ beschermende ende hanthauende de eerste Tafel der Gheboden des Heeren van Godt gheprezen / ende met voorspoedt ende seghen beghenadicht zijn geweest:Also zijn sy oock ter contrarie/ van hem verachtet/verworpen/geplaecht/ende op menigherley wijse ghestraft ende wtgheroept gheweest/

 die

die zijne Gheboden/woort ende reynen Godsdienst veracht/ghehaet ende veruolghet/eñ den dienst der Beelden ende Afgoden gheuonden/ingheuoert eñ beschermt hebben/ ghelijck men het selue in s Saul / Jeroboam/ Achab/ ende haer nacomelinghen mercken can : Jck swijghe nu die straffen/ daer mede de moetwillige veruolghers/als t Pharao/ v Sennacherib/ x Antiochus/ y Herodes/ eñ ontellicke vele tot onsen tijden in Vranckrijck/Enghelandt ende Nederlandt gheplaecht zijn geweest/Alsoo dat allen verstandighen ghenoechsaem bekent is.

r 1.Sam.15. s 1.Reg.13. ende 18.19. t Exo.8.9. 10.14. v Esa.37. x 2.Mac.9. y Act.12.

Eñ dewijle Paulus leert/ z dat de Afgodendienaers dat Rijcke Godts niet en sullen besitten : wat connen dan de Magistraten anders dan den eewighen doot ende helsche tormenten verwachten / die niet alleene voor haren persoone Afgodendienaers zijn/hout/ steen/ ende een stuck Broodts voor haren Christum aenbiddende : maer die daerenbouen oock haer sweert ende macht (teghen Gods ordonnantie) daer toe misbruycken/op dat sy alle menschen Afgodendienaers maken/ eñ met dreyghementen ende gheweldt daer toe dwinghen : a gelijck de kinderen Jsraels in Babilonien/met den heeten vierighen oven/ totter vereeringhe des Beelts dat Nabuchodonosor opgherecht hadde / zijn ghedwonghen gheweest? b daer nochtans de Ouerheyt tot desen eynde vã Godt is ingheftelt gheweest / om de Ondersaten te beschermen/op dat sy in eerbaerheyt ende godtsalicheydt/ met stilheydt souden moghen wandelen? Ja c oock om alle Afgoderie ende versierde Godsdiensten/den woorde Gods contrarie/te verbieden/ straffen eñ wt te roeyen?

z 1.Cor.6. Gala.5. Ephe.5. a Daniel.2. b 1.Tim.2. c Deut.7. ende 13.

Maer dewijle sy nu recht dat wederspel doen / beschermende de leughen ende Afgoderie/ ende veruolgende de waerheyt/ende den reynen Godsdienst/die in Godes woort beuolen is/ soo hebben sy anders niet te verwachtẽ/dan dat ouer hẽ come/dat de Prophete spreect : d Wee den ghenen die het boose/ goet : ende het goede/ boos heetẽ: die wt duysternisse/licht: ende wt licht duysternisse: ende van dat suere/dat soete:ende vã dat soete suer maken.

d Esaie.5. Mich.3.

AEngaende dat ander deel / daer met de Ouerheydt ooch de tweede Tafel te onderhouden schuldich is/ op dat de vrome/een eerbaer stille leuen leydende in aller gherechticheydt/ teghen alle onbillick ghewelt bescher-met/ende de boose/onvrome ende onrechtueerdige ghestraft werden moghen: dat is openbaer ghenoech/ wt alle goddelicke ende menschelicke Wetten ende Ordonnantien.

e Hierom heeft Godt van stonden aen/na de Sundtvloet / de straffe des dootslachs ernstelick gheboden. Daer na heeft hy oock int langhe verclaert/ f hoemen met den moetwilligen ende den ouderen onghehoorsame kinderen/met dootslaghers/ ouerspeelders/ hoereerders/dieuen eñ valsche ghetuyghen sal ommegaen/ op dat de vrome oprechte menschen/in stilheydt leuen moghen. — e Gene.9. f Exod.20. 21.22.

Dit leert oock Christus/ daer hy spreeckt: g wie dat sweert neemt (dat is/die anders dan soo Gods Woort toelaet / dat sweert ghebruyct) die sal met den sweerde gheslaghen werden ofte vergaen. — g Matt.26.

Item Paulus leert dat op het alder claerste/ also bouen verhaelt is/daer hy seyt/dat de Ouerheyt/ de welcke h Gods ordonnancie is/van Godt inghestelt is / tot lof/prijs / eere ende bescherminghe der ghener die goet doen/ende tot straffe der ghener die quaet doen. Sy en draecht dat sweert niet te vergheefs. Sy is een Dienaresse Godts/ende een wreeckster/tot straffe den ghenen die quaet doet. — h Rom.13.

Daer met dat de Apostel claerlick leert/dat de Ouerheyt ter straffe van dien verordonneert is / die Godt in zijn Woort voor strafweerdich bekent. Ende om die te beschermen / die na wtwijsen des voorseyden woorts/ haer leuen te leyden hen beneerstighen.

Het selue leert oock Paulus/sprekende: i Den Rechtueerdighen en is gheen Wet ghegheuen: maer den onrechtueerdighen/ende ongheregelden/ongoddelicken eñ sondaren/den onheylighen ende onreynen / den vadermoorders ende moedermoorders/ dootslaghers etc. Eñ soo daer yet anders is/teghen de ghesonde leere. Daer wt genoechsaem blijckt/ dat de Ouerheyt die te straffen schul- — i 1.Tim.1.

schuldich is/die de Ghebodē des Heeren verachten eñ ouertreden: Op dat sy in stilheyt beschermt werden/ die na haer vermoghen/ Godt ende haren Naesten/ achteruolghende de Schriftuere/ soecken te dienen.

NV/ dese straffe der boosen/ daer toe de Ouerheydt/ tot beschermínghe der goeden / verbonden is / en bestaet niet alleene int wederstaen / vanghen ende dooden van particuliere misdadighe ende schadelicke persoonen: maer oock aller der ghener die de gemeyne/ eerbare / godtsalighe stilheyt der vromen verstooren/ ende dieselue met tyrannie/ onbillicker wijse verdrucken ende ouervallen willen.

Daeromme / als de quade met duysenden te samen hen verbinden/ om de goede te ouervallen / soo moeten hen de Ouerheyden met ghelijcker ofte oock met meerder macht veerdich ende gheschict maken/ om den boosen wederstant te doen/ ende te straffen / ende de vrome te beschermen.

Hierom ist oock dat de Christenen / der Ouerheydt/ Tol/ Tribuyt / Schattinghen eñ andere contributien ofte onderstandt schuldich zijn.

k Matt.22. Rom.13. 1.Pet.2. k Tot sulcken eynde/ hebbē oock de Romeynen schattinghen geuoordert: l welcke oock Joseph ende Maria

l Luc.2. ghegeuen hebben/ op dat de vrome voor eñ van dat ghewelt der Godloosen souden bewaert werden.

Hierom hebben sy Hooftmannen ende knechten inden steden ghebrocht / de welcke in dese hare beroepinghe Godt wel hebben connen dienen: alsoo Joannes de Dooper betuycht / daer hy tot den krijchsknechten

m Luc.3. spreect: m En doet niemandt ouerlast/ noch en beschuldicht niemant valschelick/ ende weest te vredē met uwe besoldinghe.

Tot desen eynde heeft oock ghedient de Heydensche Hoopman tot Capernaum/ des welckes gelooue Christus soo hooghelick prijst / segghende: n Ick en hebbe

n Matth.8. Luc.7. gheen sulck ghelooue gheuonden in Israel. Item/ oock

o Act.10. de vrome o Cornelius Hoopman tot Cesarea / ouer de Italiaensche Bende/ die oock sommige godsalige crijsknechten hadde.

Alsoo deden de Crijchsknechten oock haer ampt/ als sy p Paulum wt der Joden handen verlost hebben/ ende soo veel ghedaen / dat sy ophielden van Paulum te slaen : Ende die daer naer den seluen Paulum in zijn q borgherlicke vryheyt ende Priuilegien/ die hy als een Borgher der stadt Romen hadde/ daer op dat hy hem oock beroepen heeft/ beschermt hebben / Op dat hy/ als een onvry ende misdadich mensche/ met roeden niet soude ghegeeselt werden. r Item/ als sy Paulum bewaert hebben / op dat hy vanden rasenden Joden niet soude verscheurt werden: Ende daer na oock tot Cesarien (op dat hy vanden Joden/ die hen tsamen verbonden ende gheswozen hadden / niet te eten noch te drincken/ tot dat sy Paulum omghebracht hadden/ bewaert mochte werden/) sekerlick beleydet hebben : op dat hy tot wettelicke verantwoordinghe van zijner sake soude moghen voortcomen. p Act.21. q Act.22. r Act.23 Ibidem.

Alsulck een Hoopman was oock Julius/ s die Paulum vriendelick ghehandelt/ eñ voor ghewelt beschermt ende bewaert heeft. s Act.27.

Tot sulck een eynde mach ende moet de Ouerheydt knechten aennemen.

Op dese wijse heeft t Abrahã/ (den welcken de schrift v aller gheloouighen vader naemt) dryehondert eñ achthien knechten met wapenen toegherustet / om Loth zijns broeders sone/ die ghevanghen was/ te verlossen: alsoo hy oock (de vyanden metten sweerde slaende) den seluen verlost heeft. t Gene.14. v Rom.9.

Also heeft Moses teghen x Amalech/ niet alleene met den ghebede / maer oock met den sweerde Josue ende des volcks Israel ghestreden / ende hem ouerwonnen. x Exod.17.

In somma/ alle Ouerheden/ hebben tot allen tijden dat selue ghedaen/ also alle Historien der heyliger schrift ende andere dat selue ghetuyghen.

Tot desen eynde ist/ datse oock y vaste steden bouwen ende voorraet van harnasch eñ wapenen doen moghen/ ghelijck oock Ezechias ghedaen heeft. Want daer vele boose ende moetwillighe schadelicke menschen zijn/ die de eerbare godtsalighe stilheydt / (z tot der welcker be- y 2.Pa.32. z 1.Tim.1.

bescherminghe de Ouerheyt van Godt gheordonneert is/) verstooren ende ouerweldighen willen/ Daer moet oock de Ouerheyt veel Dienarē ende methelperen hebben/om den quadē wederstant te doen/ ende de vromen te bewaren.

Dit is/soo ick verhope/ soo claer ende openbaer/ dat niemandt t'selue met eenighen gront sal connen wederspreken/die eenich redelick eñ natuerlick verstant / ende eenighe kennisse van Gods woort heeft.

Of de Onder-ouerheden, de welcke selue eener Hoogher-ouerheyt onderworpen zijn, der seluer eenichsins wederstaen moghen, of niet.

Dat IIII. Capittel.

PAulus tot den Romeynen schrijuende:
a Rom. 13. a Een yegelicke ziele zy der voornemer Ouerheyt onderdanich : Onderwerpt hier met alle menschen der Hooger-ouerheyt/ so dat de Onder-ouerheden derseluen moetē onderdanich zijn:maer hoe verre dat de ghehoorsaemheyt haer bestrecket/die een yeghelicke ziele der Hoogher-ouerheydt schuldich is/ bewijst hy daer naer/segghende : Gheeft dan eenen yeghelicken dat ghy hem schuldich zijt: Schattinge/ dien ghy schattinghe: Tol/dien ghy tol: Vreese/dien ghy vreese:eñ eere dien ghy eere schuldich zijt.

Wt den welcken woorden claerlick blijct/dat de ghehoorsaemheyt die een yeghelicke ziele der voorneemster Ouerheyt schuldich is/ghelimiteert is / ende niet voorder en streckt dan tot wterlicke lichamelicke dinghen/ die lijf ende goet aentreffen/ende de conscientie niet aengaen.

Ist dan dat de ghehoorsaemheyt ghelimiteert oft gematicht is/alsoo moet oock de macht der voornemelicker Ouerheyt/haer seker palen ende beschrijuinge hebben/daer ouer datse niet treden mach/ ten zy datse Gode wil in zijn Ampt treden. Maer op dat dit te beter verstaen

verstaen werde/willẽ wy hier ordentlick sommige stuc-
ken int corte verclaren : Ten eersten/ ick hope dat my
een yeder/die eens redelicken verstants is/dit lichtelick
sal toelaten: Dat de Onder-ouerheyden/ als namelick
de Princen/Grauen/Edelheeren / Burghermeesteren/
Schepenen/ende diergheliicke/die onder een Hoogher-
ouerheydt staen/ euen soo wel een beroepinghe ende or-
donnancie Godts is (als sy t'selue doen/dat Godt hen
beuolen heeft) als de Hoogher-ouerheden / namelick de
Keyseren eñ de Coninghen/die gheen ander Ouerheydt
onderworpen ziin.

Ende al waert dat yemandt het voorseyde verlooc-
henen wilde/het is hem onmogelick: Want het is open-
baer/dat Godt vanden seluen ghetuyghet / b dat sy in b Psal. 82.
ziin plaetse sitten/ ende ziin werck ende officie wtrechtẽ
ende bedienen: het welcke is/ de boose straffen/ende de
vrome beschermen.

Alsoo vermaent Moses de Rechters die onder hem
waren : c Gheen persoonen en sult ghy int Gherichte c Deut. 1.
aensien: maer sult den cleynen hooren/ als den grooten/
ende v voor niemants persoone schuwen/want het ge-
richtampt is Godes.

Het selue bekent oock de godtsalighe Coninck Iosa-
phat/sprekende tot ziinen Amptlieden: d Siet toe wat d 2. Par. 14.
ghy doet/want ghy en houdt dat gerichte der menschen
niet/maer hout dat gherichte Gods.

Daerom vermaẽt oock Dauid/niet alleene de e Co- e Psal. 2.
ninghen/maer oock alle de Rechters der Aerden/ tot ende 8.
godtsalighe gehoorsaemheyt/om dat sy oock van Godt
tot haer ampt alsoo wel beroepen ziin/ als de Keysers
ofte Coninghen.

Ende dit leert oock Paulus claerlic/daer hy beueelt/
f datmen bidden sal voor alle de ghene die in eenighe f 1. Tim. 2.
hoocheydt gestelt ziin. Ende Petrus spreect oock: g So
weest dan aller menschelicker ordonnancie onderda- g 1. Pet. 2.
nich/om des Heeren wille/het zy den Coninck / als den
Oeuersten: het zy den Stadthouderen / als den ghenen
die van hem ghesonden ziin /tot wrake der quaetdoen-
ders/ende tot priis der goet doenders.

Want ware dit niet also/ soo en conde nerghent eeni-
ghe Ouerheyt zijn om de quade te straffen/dan daer de
Keyser ofte Coninck selue teghenwoordich ware : het
welcke also niet en is/ghelijck de voorschreuen getuych-
nissen ghenoechsaem leeren.

Daerom zijn de ghelooui gen / ten tijde Jesu Christi
ende der Apostelen/in borgerlicke saken den Stadthou-
h Ioan.18. deren ende Lantsvoochden h Pontio Pilato/ i Festo/
i Act.22. Felici/ende anderen so wel ghehoorsaem gheweest/ als
23.26.&c. den Roomschen Keyser selue.

Dit leert oock Paulus/daer hy tot Titum(aengaen-
de de onderwijsinghe die hy den gelooui ghen in Creta)
k Tit.3. in desen Artijckel doen soude/also schrijft: k Vermaent-
se dat sy den Vorsten ende Ouerheden onderdanich en-
de ghehoorsaem zijn / ende tot alle goede wercken be-
rept zijn.

De Keyser en was selue in Creta niet / maer zijn
Amptlieden ende Stadthouders: den welcken Paulus
wil datmen als Ouerheden van Godt gheordonneert/
ghehoorsaem sal wesen.

So zijn dan de Ouerhedē/ in hare beroepinghe wan-
delende/ al ist dat sy noch een grooter Ouerheyt onder-
worpen zijn/een ordonnancie Godts/tot een straffe der
boosen/niet te vergheefs het sweert dragende / soo wel
als Keysers ende Coningen in hare beroepinghe zijn.

Ten anderen moetmen mercken dat de Macht der
Ouerheyden/ in Politische saken verscheyden ende me-
nigherley is : Want sommighe Coninghen hebben in
wtwendighen dinghen soo veel macht/als sy selue wil-
len ende aennemen/ghelijck God de macht en̄ dat recht
des Conincks beschrijft/segghende: l Hy sal uwe sonen
l 1.Sam.8. nemen tot zijnen Waghen/ ende tot Ruyteren die voor
zijnen Waghen loopen sullen: Ende tot Hooftlieden o-
uer duysent/ ende ouer vijftich/ende tot ackerlieden/die
hem zijnen acker bouwen/ ende tot Raepers in zijnen
Oogst/Ende dat zy zijn harnasch/ ende wat tot zijnen
Waghen behoort/ hem maken. Uwe Dochteren oock
sal hy nemen/ dat zy Apotekerssen/ Keuckenmaechden
ende Backerssen zijn.etc.

Dit is een volcomen macht in wterlicken lichame-

licken

licken dinghen/die hen de Coninghen aengenomen heb-
ben. Welcke volcomene macht zy oock hen voorbehou-
den ende ghebruycken/die eenich landt met den sweerde
ghewinnen ende ouerweldighen/ also dat zy die daer o-
uerwonnen zijn/ niet meer rechts noch vryheyts heb-
ben/ dan hen van hem diese ouerwonnen heeft/ toeghe-
laten ende ghegheuen is.

Maer daer is noch een ander macht der Ouerheydt/
in borgherlicke lichamelicke dinghen/ die ghelimiteert/
ghematicht ende onvolcomen/ oft in sekeren stucken eñ
Artijckelen besloten ende begrepen is: het welcke ghe-
schieden can op veelderley wijsen / als namelick: Een
Coninck oft Keyser/dewelcke/Keyser oft Coninck wert
by vrye verkiesinghe ende aenneminghe der Ondersa-
ten/die is Keyser ofte Coninck met een ghelimiteerde eñ
seker beschreuen macht/ achtervolghende de contracten
die tusschen hem ende den genen die hem vrijwillichlick
vercoren hebben/ghemaeckt zijn.

Item/als een sulck Keyser ofte Coninck/ door Con-
tracten van houwelicken/by Testamenten/ofte andere
donatien/eenen deel synes landts wech gheeft eñ trans-
porteert/hy en can dat met gheen andere rechten noch
conditien wech gheuen/dan hy t'selue te voren ghehadt
ende beseten heeft.

Daeromme/ dewyle dese Nederlanden meest alle/oft
door donatien/ oft door houwelicken/ oft als Leengoe-
deren vanden Roomschen rijcke gheallieneert ende ont-
vreemt zijn: ende dat de Landtheere deser Nederlan-
den vanden Ondersaten vrywillichlick wert aengheno-
men/ ende als een Hertooch/ Graue/ ende Heere ghe-
huldt/met seker beloftenisse: Dat hy de Vryheyden Pri-
uilegien/ende oude ghewoonlicke rechten der Landen
ende Steden onderhouden ende handthauen sal/ Soo
heeft oock de Coninck vã Hispanien/als een Hertooch/
Graue/ eñ Heere deser Nederlanden/niet meer machts
ouer deser Landen Inghesetenen/ dan de Keyser doet o-
uer des Rijcx onderdanen: vanden welcken dese Lan-
den meeres deels ghenomen ende vervreemt zijn/ ende
soo veel als hem oock in de Inhuldinghe ghegheuen is
gheweest/op de welcke hy zynen Eedt den Landtsaten

ghedaen heeft/eñ beloeft die selue in sulckeRechten/vryheyden ende ghebruycken te beschutté/eñ te beschermen voor alle ouerlast ende andere beswaringhen.

De ghene die dan met de ghelimiteerde macht / die hem inder Inhuldinghe ghegheuen is/ daer op hy den Eedt ghedaen heeft/niet te vreden is: maer wil volcomen macht/ia tyrannie ouer sulcke Ondersaten ghebruycken/gheen ander reden zijnes doens geuende/dan dese: VVANT HET ONS ALSOO BELIEFT, die is meyneedich/eñ verandert syne gheoorloefde macht in een tyrannie: de welcke Godt nemmermeer langhe laet gheduerendoch blijuen. Ghelijck veel exempelé dat leeren / ende dat Keyserrijcke van Alexander Magnus dat wel bewijst: het welcke dewijle dat het Violentum, dat is/dewijle dat het op cracht / ghewelt ende moetwille alleene ghefondeert stont/soo en heeft dat niet langher dan thien Jaren oft daer ontrent staende ghebleuen.

Dit selue moet recht verstaen ende bemerckt wesen/ om ordentlick op de voorghestelde vrage te connen verantwoorden. Want het is meer dan openbaer/dat de Coninck van Hispanien/ met eene sekere/ghelimiteerde eñ omschreuene macht/een Heere is der Nederlanden.

Item/ dat de voorseyde Nederlanden met Priuilegien/Vrijheden/ouden rechten ende ordeninghen / van haren voorighen Lantheeren zijn begaeft gheweest/die de voorseyde Coninck te onderhouden ende te beschermen vastelick beloeft ende ghesworen heeft: ontslaende zijn Ondersaten van de ghehoorsaemheydt die sy hem schuldich zijn/ ingheualle dat hy yet dede eñ voorname dat zijnen voorsz Eedt/ dien hy den Onderdanen ghedaen heeft/contrarie beuonden ware. Alsoo de artyckelen vander blijder incoemste sulckes wel bewijsen.

Nv hoe menich duysentmael dat de voorschreuen Nederlanden teghen den voorschreuen Eedt zijn met ghewelt verdruckt ende benauwet gheweest / is der gantscher werelt seer wel bekent. Ende dewijle datse sulckes als Ezels gheduldelick gheleden ende ghedraghen hebben/altijt te vergheefs hopende/dat de saken beter werden mochten / ende dat sy eenmael by den Coninck tot

billich verhoor harer saken souden mogen comen / ende dat nochtans eyndelick de sake soo langher soo argher werdt / soo dat sy (alsoo m Roboam de boose Coninck seyde) nu met Schorpionen gheslaghen werden/ daerse eertijden alleenlick met roeden ghegheesselt waren : soo can een yegelijck lichtlick verstaen / dat het den Onderouerheyden voor Godt ende alle redelicke menschē wel vry staet / iae dat meer is / datse schuldich ende verbonden zijn sulck een onbillick ghewelt ende tyrannie/ met een ghe oorloefde ende ghenoodichde teghenweere/ van hen af te keeren ende af te wenden/ende hare louelicke oude Borgherlicke vrijheyden (daer met dat oock n Paulus/de heylighe Apostel/ hem beholpen heeft) te beschermen ende te bewaren/ op dat alsoo de Coninck met de ghelimiteerde sekere macht/ die hem inder Inhuldinghe ende aenneminghe ghegheuen is gheweest/ hem te vreden houde/ende syner beloftenisse ende Eedt/ die hy den onderdanen ghesworen heeft/ genoech doe. m 1. Reg.12 n Act. 22.

Ten derden/ om van deser materien verstandelick te spreken ende recht te oordeelen/ soo moetmen mercken dat de voorseyde verdruckinghe der Nederlanden/ der Ingesetenen ende harer Vrijheden/niet eyghentlick vanden Coninck/ maer voornamelick vanden ghescho-ren/ghesalfden/geesteloosen bloethonden ende Landtverraderen hercompt/die eenen langhen tijt de administratie aller dinghen in handen ghehadt hebben / ende door de tyrannische Inquisitie/ ende nieuwe Bisschoppen/die selue gantz ende gheheel in handen te crijghen ghemeent hebben. Dese voorseyde en cōnen noch en moghen gheen Ouerheyden wesen : daerom en isinen hen oock gheen gehoorsaemheyt schuldich. Want de woorden Christi tot zynē Apostolen (der welcker Stadthouders ende navolghers de voorseyde te zijn vermeenen) zijn soo claer/datse gheener wtlegghinghe en behoeuen/ daer hy spreect : o De weerlicke Coninghen heerschappen/ende de Gheweldighe/ heetmen genadighe Heeren: Maer ghy niet alsoo/etc. o Luc.22.

Met den welcken woorden/Christus dat Ampt der Ouerheyt gantzelick weygert ende afslaet/ den ghenen die hen voor Bisschoppen ende Kerckendienaren willen

p 2.Cor. 10 wtgheuen: Ghelijck oock Paulus leert/ p dat hy met
gheestelicken ende niet met lichamelicken wapenen te-
ghen de vyanden Christi ende zyner Kercken ghestreden
heeft.

Daeromme en connen noch en moghen de Christe-
nen met goeden ghewissen/ de Bisschoppen ende Papen
met den ghenen die van hen ghesonden ende gheordon-
neert zijn/ niet bekennen noch houden voor rechte O-
uerheyden die Gods ordõnantie zijn: maer voor Gods
roeden ende gheesselen/ die/ teghen Gods ordonnantie/
ende hare Kerckelicke beroepinghe/ hen seluen met ghe-
q Iob.34. welt hebben innegedronghen/ q ouermidts dat de boo-
se ende ondanckbare werelt gheener beter Ouerheyden
weerdich is.

Ende ghelijck niemandt/ die een redelick verstandt
r Act.9. heeft/ segghen sal/ dat r Saulus macht ontfanghen heb-
bende vanden hooghen Priesteren tot Hierusalem/ om
de Christenen te veruolghen/ een ordentlicke Ouerheyt
was/ maer een onwetende Veruolgher ende Tyran: al-
so en can oock niemant de Bisschoppen/ Prelaten/ In-
quisiteuren/ ende andere creatueren des Paus tot Roo-
men/ voor ordentlicke Ouerheden houden/ Om dat hy/
die selue gheen ordentlicke Ouerheyt en is/ andere tot
ordentlicke Ouerheydẽ/ teghen Godes Woort/ niet be-
stellen noch verordonneren can.

Dewijle dat nv dan dese gheschoren ende ghesalfden
gheen Ouerheyden zijn connen noch moghen/ soo ismen
hen gheen ghehoorsaemheyt schuldich. Daerom zy ooc
recht ende wel doen/ die de aerme Gemeynte/ van sulc-
ken Inuasoribus iuris alieni, af helpen ende verlossen: de
s 1.Pet.4. welcke/ soo Petrus leert/ s in haer lijden niet en connen
een goet ghewissen behouden/ ouermidts dat zy niet al-
leene nae eens anders goet staen/ maer anderer lieden
goet/ eere/ ende Officien met list ende ghewelt tot hen
ghebrocht hebben/ ende daerom van allen recht-lieuen-
den menschen billicker wyse ghehaet werden.

Ten vierden/ moet dit oock wel innieghesien zijn/ om
van desen handel grondelick te oordeelen/ dat gheen O-
uerheyt/ zy zy Gheestelick oft weerlick/ (soomen die ge-
meynlick noemt) macht heeft/ om in Religions ende

des

des gheloofs saecken/ ouer de Conscientien der gheloouighen te herschen ende te domineren: Daer inne alleen Christus/ onse eenighe ende hoochste Leeraer en Meester/ door zynen Gheest/ende door zijn eewich/ warachtich/ ende onveranderlick Woordt/ woonen ende regieren wil.

Tot desen wijset ons God onse Hemelsche Vader/ sprekende: t Dit is mijn beminde Sone/ inden welcken ick een goet behaghen hebbe. Hoort hem. t Matth. 17. Marc. 9.

Item/ Christus Jesus wil oock dat wy ons alleen aen zijn Woordt ende leere houden sullen/ segghende: v Een is u Meester/ Christus: ende ghy zijt alle broederen. Ende wederom leert hy/ hoe dat zijn x Schapen niet alleen zijn stemme kennen ende hooren: maer oock dat zy den vreemden niet hooren noch volghen/ maer schouwen ende vlieden. v Matt. 23. x Ioan. 10.

Daerom oock Paulus/ bewijsende de onbedrieghelijcke waerheyt der leere Christi Jesu/ te rechte wel spreeckt: y Al waert dat wy ofte een Enghel uyt den Hemel u anders predickte/ dan wy u ghepredickt hebben/ die zy vervloeckt. y Gala. 1.

Het is dan Christus alleen z die in dat huys Jacobs/ dat is/ in zijn Christelicke Ghemeynte (a die hy met zynen bloede hem verworuen heeft/) regiert tot inder eeuwicheyt. z Luc. 1. a Act. 20.

Ende ghelijckerwijs als het niet en betaemt/ dat een vreemde man/ eenes anderens mans ghetroude huysvrouwe/ Wetten ende Regelen voorschryft/ daer na datse haer draghen sal: Maer is billick ende recht/ dat zy die outfanght van haren Man/ die haren Heere ende Meester is; Also en betaemt het oock niet/ dat yemant der Ghemeynten Gods (de welcke is de lieue b Bruydt des Hemelschē Brudegoms Christi/ c die hem aen haer verlouet heeft in gherechticheyt/ oordeel/ ghenade ende barmherticheyt) Wetten ende leeringhen voorschrijue/ meer dan alleen Christus Jesus selue: De welcke/ d vol zijnde met den schatten ende rijckdommen der Hemelscher wijsheyt ende kennisse/ zyner Bruyt volcomelick gheleert ende voorghehouden heeft/ wat zy gheloouen b Ioan. 3. Ephe. 5. c Oze. 2. d Ioan. 1. Coloss. 1.

oft

oft niet gheloouen/ende wat zy doen ofte laten sal: Soo Paulus (inden welcken/ ende door den welcken Christus sprack) wel ghetuycht/daer hy tot den Kercken dienaren van Epheso spreeckt: Ghy e weet dat ick v niet
e Act.20.
ontrocken en hebbe/ van alle dat v profijtelick soude moghen wesen/ dat ick v niet vercondicht en hadde/ ende v gheleert openbaerlick/etc. Ende wederom daer hy
f 2. Tim. 3.
seyt: f dat de Schrift den mensche onderwijst ter salicheyt door den Geloove in Christum Jesum. Ende dat zy den mensche volcomen ende geschickt maeckt tot allen goeden wercken.

Hieromme soo en moghen de Coninghen ende Overheyden/ over de Conscientie der Ghelooviighen niet domineren: Maer soude gantz van nooden zijn (soo verre
g Dan.2, ende 4. Luc.2. Apoc.1.
als zy met Christo/ die een g Coninck aller Coninghen is/ eewichlijck begheeren te leven) dat zy hen der leere Christi onderwierpen: ende soo h Moses leert/de Wet Godes/ als eenen Spieghel/ inder handt namen/ ende
h Deut. 17. i Psal. 119.
de heylighe Schrift haren voornaemsten Raetsheere lieten zijn/ghelijck oock i David ghedaen heeft.

Sulcx beveelt Godt allen menschen sonder wtneminghe der persoonen/sprekende: k Jck sal hen eenen Pro-
k Deut. 18.
phete/ ghelijck ghy zijt/ verwecken/ wt uwen broederen/ ende gheven hem mijn Woordt in zynen mondt/ die sal tot hen spreken dat ick hem ghebieden sal. Ende soo wie mijn woordt niet hooren en sal/ dat hy in mynen Naem spreken sal/van dien sal ickt versoecken.

Item/daer oock God/door David/ alle Coninghen ende Rechters der Aerden aenspreect/segghende: l Soo
l Psal. 2.
laet v nu onderwijsen/ghy Coninghen: ende laet v tuchtighen/ghy Rechters op Aerden. Dient den Heere met vreesen/ ende verblijdt v met beven. Cust den Sone/ dat hy niet toornich en worde/ ende ghy op den wech vergaet: Want zijn toornicheyt sal haest aenbranden.

Wt desen woorden is claerlick af te nemen/dat God niet en wil toelaten dat de Overheden/ Christo in zijn Ampt grijpen: dat is/ datse inden Conscientien zijnes volcx/regieren ende domineren sullen: maer beghcert/ dat zy selvest Christum in haren Conscientien sullen regieren

gieren laten/ m die een Richter aller menschen/ eñ daer- m Mat.25.
omme oock aller Coninghen ende Querheden van God Rom.14.
den Vader ghestelt ende verordonneert is. Ioan.5.

Daeromme/ als nv de Querheden hen soo wijdt ver- Act.10. ende 17.
grijpen/ dat zy willen voorschrijuen/ eñ scherpelick ghebieden/ watmen gheloouen sal oft niet: Item hoemen God dienen sal oft niet: so zijn zy niet meer vanden ghetale der Querheden/ die n Paulus naemt/ Een ordonnantie Gods/ dewyle dat zy Gods ordonnantie verstooren ende onderdrucken/ ende teghen zijn Woordt/ nieuwe Articulen des geloofs versieren/ ende den menschen opdringhen: valsche godsdiensten erdichten/ ende de ghelooulghen/ tot oeffeninge ende ghebruyck der seluighen/ met ghewalt bedwinghen: Maer/ so bouen geseyt is/ zy zijn Inuasores iuris Diuini, zy grijpen Godt in zijn Ampt: Derhaluen is men den sulcken gheen ghehoorsaemheyt in desen deele schuldich.

n Rom.13.

Desen reghel blijft altijt vast ende onbeweechlick: o Men moet God meer ghehoorsaem zijn dan den menschen. Dit can een yeder lichtelick wt den exempelen der heyligher Schrift afnemen.

o Act.5.

Een yeder stelle hem voor ooghen/ p Saul den Coninck/ die de onschuldighe vervolghet ende ghedoodet heeft: Ende Dauid/ die oock ghesalft ende beroepen is gheweest tot een Coninck ouer Israel/ ende q daeromme de vrome beschuttet ende beschermet/ ende Godes Woordt ghevoordert ende gheplantet heeft/ alsoo zyne Psalmen wel betuyghen.

p 1.Sam.19. 22.24.25.

q Psal.101.

Hier vraghe ick den Leser/ welcke onder desen tween/ de Querheyt is/ die een ordonnantie ende Dienaresse Gods mach ghenaemt wesen? Niemant en sal dē Saul (die een Bloethont ende Tyran/ ende derhaluen van God nv r verstooten was) houden voor de rechte Querheyt/ al wast dat hy met gewalt/ dat regiment behielt: Maer den vromen Dauid/ al was hy schoon verdrucket ende vervolcht.

r 1.Sam.15.

Item/ oft s Hieroboam/ die de gulden Calueren ghemaeckt ende opgherechtet heeft/ ende beuolen/ dat het volck die aenbidden soude:

s 1.Reg.21.

t 1.Reg. 17. 18.19. t Achab ende Jesabel/ die dat volck tot dē dienst van-
den Afgodt Baal ghedwongen/ eñ de vrome veruolcht
ende vermoort hebben.

v Dani.2. 3. v Nabuchadnezar/ die de Israeliten beuolen heeft dat
sy voor dat beelt dat hy opgherecht hadde / souden ne-
deruallen/ eñ de Ouertreders zijnes godtloosen gebots/
inden gloeyenden Ouen ghewoppen heeft:

x Matth.2. x Herodes / die de ionghe kinderkens vermoordet
heeft: ende alle die den voorseyden ghelijck hebben ghe-
weest eñ noch zijn : Oft die onder dat ghetal der Ouer-
y Rom.13. heden te rekenen ende te houden zijn, die y Paulus
naemt een ordonnantie ende een Dienaresse Godes, dē
vromen ten goeden ende ter bescherminghe dienende,
ofte niet? Dat can een yeder lichtelick verstaen.

Sy zijn Ouerheden ende Godts Dienaren / so verre
als sy de Politie ende de Ghemeynte / der welcker re-
gieringhe hen beuolen is in goeden vrede/ stilheyt ende
gherechtichept voorstaen ende regieren.

Maer indien sy Gode in zijn Ampt grijpe[illegible]/ nieuwe
ende valsche leeringhen ende Godsdiensten dichten: de
reyne leere ende den warachtighen Godsdienst onder-
drucken: de ghene die God/ na zijn Woordt/ begeeren
te eeren ende te dienen/ vervolghen ende vermoorden:
ende alsoo de eerste ende tweede Tafel der ghebodē des
Heerē onder voeten vertredē: So en zijn zy geen Ouer-
z Rom.13. heden/ die vā z Paulo een ordonnantie ende Dienaresse
a Iesa.49. ende 60. Gods: eñ van Jesaia/ a Voesterheeren der Gemeynten
ghenoēt zijn: Maer zijn Tyrannen eñ roedē der b gram
b Iesa.10. schap Godes/ verwoesters der ordonnantiē Godes/ eñ
verstoorders alles Goddelicken eñ menschelickē rechts:
Vandē welckē God nergent opt gesprokē ofte geboden
heeft/ datmen den sulcken gheen wederstandt doen sou-
de: Maer ter contrarie/ als hy die verghelijcket/ by
c Psal.17.22 74.80. c Leeuwen/ Beeren/ wilde Verckenen/ Woluen ende
Sepha.3. Honden/ so leert hy datmen den voorseyden/ niet alleen-
2.Tim.4. lick gheen ghehoorsaemheyt schuldich is: Maer/ dat de
Onder-ouerheyden hen teghen de selue te stellen schul-
dich zijn/ ghelijck hen alle menschen/ teghen de voor-
ghenoemde wilde eñ wreede Dieren/ te stellen pleghen.

Hier-

Hierom ist dat alle gheloofweerdighe Historien der Griecken ende Romeynen betuyghen/ dat zy die (wt liefde des Vaderlandts/ des rechts ende der billicheyt/ ende niet wt eyghen wraeckgiericheyt ofte eerghiericheyt/ daer toe verweckt ende beweecht zijnde) de Tyrannen ende Verstoorders aller Goddelicker ende menschelicker ordeninghen/ verdreuen/ verslaghen/ ende omghebrocht/ ende alsoo/ haer Vaderlandt ende Metborghers/ van onbillicken ghewalt/ ende onlijdelijcke knechtschap ende slauernie verlost hebben: Dat sy prijs ende eere weerdich zijn: Ghelijckerwijs dat oock alle Historien eendrachtelick betuyghen/ dat sulcke Tyrannen (van welcken voozen ghesept is) haren welverdienden loon ontfangen hebben/ als sy verdreuen/ veriaecht ende om zijn gebracht gheweest: gelijck sulcks int leuen Tarquini Superbi, Caij Caligulæ, Sergij Galbæ, Vitelli, Domitiani, Commodi, Anthonini Caracallæ, Macrini, Heliogobali, Iulij Maximini, eñ van andere sulcke monsteren meer ghesien ende ghelesen werdt.

De heylighe Schrift gheeft oock sulcken prijs ende lof/ den ghenen die hen den Tyrannen die ghewelt ende onrecht ghedaen eñ gheoeffent/ wedersettet ende tegenghestelt hebben.

Stephanus de eerste heylighe Martelaer/ d prijst Mosen/ die synen broeder/ te weten/ eenen der Israeliten/ verlost heeft van t'ghewelt des Egyptenaers: Hoe wel dat Moses tot dier tijt/ noch gheen opentlick beuel hadde/ om Israel wt Egypten te verlossen/ maer gheuoelde alleenlick in zijnder herten/ dat Godt door zijne handt/ Israel van de groote dienstbaerheydt vry ende ledich maken wilde. d Act.7. Exod.2.

Alsoo werdt Helias te rechte oock ghelouet ende gheroemt/ die daer beuolen heeft door een Goddelick ingeuen ende inspzake/ e dat de Verleyders/ de Baals Papen/ (welcke de cause ende oorspronck gheweest zijn/ van aller Tyrannie ende onmenschelicke wreetheydt/ die Ahab ende Jesabel gheoeffent ende bedreuen hebben) alle souden na hare verdienste ghestraft ende ommegebracht werden. e 1.Reg.18.

f Iudic.5. Hierom ist dat f Debora de Prophetisse/de gheslach-
ten Zabulon/Nephthalim/ ende Isachar hooch prijset/
ende ghebenedijdet/die haer leuen voor het Vaderlandt
ghewaecht hebben / als sy teghen den Tyrant Sissera/
te velde ghetrocken zijn/ alsoo sy ter contrarie/Gilead/
Ibidem. Dan ende Asser/straffet ende beschuldighet/dat sy haer
schepen op de Zee / ende haer cudden Schapen lieuer
ghehadt hebben/dan de gemeyne verlossinghe des Va-
derlandts.

DAerom ist dat ick segghe (op dat ick weder tot den
voorgaenden handel comme:) Dat de Tyrannen
gheen Godts ordonnantie / maer vyanden ende Ver-
woesters aller ordeninghe Godts zijn/welcken de On-
der-ouerheden met rechte wederstaen moghen ende
moeten: alsoo oock de Ondersaten / den seluen in hare
godtloose Mandaten eñ gheboden gheen ghehoorsaem-
heyt te bewijsen schuldich zijn.

Hierom zijn de Vroeyvrouwen ghepresen/die den ty-
g Exod.2. rannischen Mandaten des Pharaonis / g niet hebben
willen onderdanich wesen.

h Iosu.2. Heb.11. h Rhaab wert gheloeft/die der godtlooser Ouerheyt/
tot onderdruckinghe des volcks Godes/ met aenbrin-
ghen der Verspieders die Josua wtgheschickt hadde/
niet heeft willen dienen.

i 1.Sam.19. ende 20. i Jonathan sal eeuwichlick hooch gheroemt zijn/ die
(om den gheboden zijnes Vaders Sauls ghenoech te
doen)den ontschuldigen Dauid noyt heeft connen noch
willen haten ende veruolghen.

k 1.Sa.22. Sauls k Dienaers zijn ghepresen/die hem ongehoor-
saem waren/als hy gheboot/dat sy de onschuldige Prie-
sters des Heeren dooden ende ombringhen souden.

l Amos.7. De l vrymoedicheyt van Amos de Prophete / is lof-
weerdich/die zijn opentlicke predicatie in Bethel / niet
heeft willen onderweghen laten / al wast schoon dat de
Coninck ende zijn Amptlieden sulcx gheboden.

m Dan.2. De eere m der Jonghelinghen in Babel/blijft eewich
eñ onsteruelick/die tot den Coninck spraken:Onse God
dien wy dienen/can ons wel verlossen wt uwẽ handen:
maer

maer al waert dat hy ons niet en verloste/ weet dat wy uwe Afgoden niet dienen sullen.

Dit ist dat oock de Apostelen ghesept hebben / als n Herodes/Pilatus/Annas/ende Capphas / etc. Dat is / als beyde de Gheestelicke ende wereltlicke Overheyt (somen die ghemeynlick noemt) hen verboden hebben te prediken: Oordeelt oft oock recht zy / dat wy v meer ghehoorsaem zyn/ dan Gode. n Act.4.

Wt welcken ghetuygenissen alle ghenoechsaem blijcket/dat de Overheydt / hoe groot ende machtich dat sy oock zy/gheen macht heeft/om yet teghen Gods woordt te ghebieden:ofte soo sy yet daer teghen strijdende/ ghebiet/so en zijn de Gheloovighen sulckes niet te doen oft te houden schuldich.

NV/de Onder-overheden/die (alsoo bouen bewesen is) een o ordonnantie Godts zijn / ende dat sweert niet te vergheefs draghen / euen soo wel als de hooghe Overheden / en zijn niet alleenlick schuldich/den godtloosen Mandaten ende ordonnancien/die teghen de eerste ende tweede Tafel der Gheboden Godts strijden/ gheen ghehoorsaemheyt te bewijsen : Maer zijn oock/ achtervolghende haer Ampt / schuldich dat sweert/ t'welcke hen van Godt in de handt ghegheven is/te ghebruycken/om de vrome ende ontschuldighe te bescher- men ende te beschutten/ voor der Hoogher-overheyden ghewelt ende Tyrannie/op dat sy in eerbaerheydt ende Godtsalighe stilheyt leuen moghen: Ende dat alsoo de voorseyde hooghe Overheyden leeren te vreden zijn/ met de macht die hen na wtwijsen der Goddelicker ende menschelijcker rechten toecoemt / ende in hare Inhuldinghe / vanden Ondersaten hen verwillighet ende ghegheuen is. o Rom.13.

Hierom heeft p Abraham/die een vreemdelinck was in dat dal Mamre / ende derhaluen niet meer dan een Onder-overheyt/ofte Vassal wesen conde/recht eñ wel gedaen/als hy de wapenen genomen heeft/om den vromen Loth te verlossen. p Gene.14.

Ende hier en can niemandt met waerheydt segghen/

dat dit zy Exemplum extraordinarium, datmen niet navolghen mach / overmidts dat in dit werck Abrahams niet en is dat teghen de liefde Godes / ofte des naesten / oft teghen eenich ghebodt Gods strijdet / maer het comt met Godes woort overeen: Daerom sullen alle Onder-overheden dat na volghen.

q Iosua.12. Also heeft q Josua een Hertooch zijnde / hem tegen de xxxi. Coninghen ghestelt / ende die gheslaghen.

r Iudic.3. Alsoo heeft r Athniel / die Calebs broeder / ende een Rechter des volcks Israel was / hem teghen Cusan-Risathaim / welcke een Coninck van Mesopotamien ende Sirien was / met ghewapender handt ghestelt / ende Gods volck van zijn Tyrannie verlost: al wast dat sy door Gods rechtveerdighe straffe / om harer sondẽ wille daer onder ghecomen waren.

s Iudic.3. Op sulcker wijse wert de Rechter s Ehud / die den Coninck Eglon omghebracht ende doorsteken / ende also dat volck Gods van der Moabiten onbillick ghewelt verlost heeft / hooch gheroemt ende ghepresen.

t Iudic.4.7. 11.15. 1.Mach.1. Het selve is oock met den Exempelen vã t Samgar / Debora / Jahel / Gedeon / Jephte / Simson / ende der lovelicker Machabeen / als Mathatie ende zijner sonen / lichtelick te bewijsen: dat namelick / de Onder-overheden / volghende haer Ampt / schuldich ende verbonden zijn / na haer vermoghen / hen teghen de Tyrannische Hooghe-overheyden te stellen / op dat alsoo de reyne ẽ warachtighe godsdienst / ende de borgherlicke vryheyt / stilheyt / ende ruste der vromen Ondersaten / beschut / behouden ende bewaert werde.

v Psal.82. Dit ist dat God vanden Rechteren eyscht / sprekende: v Oordeelt den armen ende den Weesen / ende helpt den elendigen ende behoevenden tot den rechte. Verlost den verachten ende armen / ende lost hem wt der godloosen handt.

x Prov.24. Item / daer Salomon de Overheydt oock aenspreect ẽ seyt: x Verlostse die in s'doots nooden zijn / ẽ en ontrect v niet van dien diemen worghen wil. Ist dat ghy seght: Siet wy en wistens niet; Meynt ghy niet dat hy die de herten bereyt / sulckes mercke?

Ende als Jesaias/de Rechters ende Overheden der stadt Jerusalem/ende des volcx Israels tot beteringe ende bekeeringhe vermaent / soo eyscht hy oock tselue van hen dat nu voorsept is/ sprekende: y Helpt den verdruckten/ doet den Weeskens recht/ende helpt der Weduwen sake. y Iesa.1.

Ende ghelijck de heylighe Schrift vol is van sulcken gheboden/daer met de Overheden haers voorseyden Ampts vermaent werden/alsoo is sy oock vol van afgrijselicke dreyghementen/ouer de Overheyden / die de arme z Ghemeynte onderdrucken/ouervallen/villē/ schenden / ende schauen / ende haer heerschappie inden huyse Israels bedrijuen/ alsoo sy willen:dat is met gewelt ende onrecht heerschappen/ ende hen de schaden Josephs/niet aentreken. z Mich.3. Sepha.3. Iere.5. Iesa.5. Amos.6.

DAerom ist hooghelick van nooden dat alle de ghene die van dese hoochwichtighe vraghe recht willen oordeelen/ dese dinghen die verscheyden / diuersch/ ende malcanderen ongheliick zijn/recht leeren onderscheydē, Want het is waer/dat Paulus sept: Wie de Overheyt wederstaet/die wederstaet Godts ordonnancie. Maer het is oock warachtich / dat de Overheden die der ordeninghe Godts contrarie zijn/ eñ de boose beschermen ende prijsen / ende de vrome verdrucken ende lasteren/ gheen ordentlicke van Godt bestelde Overheden zijn. Daeromme/alsmen den seluen wederstaet/so en wederstaetmen niet Godts ordonnantie/ maer den vyanden Gods ende sijner ordeninghen/die hy wil dat onueranderet ende onuerualschet blijuen sullen / tot dat hy door Christum Jesum deser werelt een eynde maken sal/ eñ dat volcomen eewich Rijcke openbaren / daer hy alles in allen wesen sal. Roma.13. 1.Cor.15.

Dit is de cause daerom dat David so vry eñ opentlick ghebeden ende gewenschet heeft/dat de goddeloose mochten ter schanden comen ende verdilcht werden: als tot een exempel / daer hy sept : De doodt die verhaestese / ende sy moeten leuende inder Hellen dalen : Want boosheyt is onder hen in hare wooningen. Item sy moeten te rugghe keeren ende beschaemt worden/ Psalm.55. Psalm.35.

die my quaet willen. Sy moeten worden als caf voor den wint: de Enghel des Heeren moetse iaghen. Haer weghen moeten duyster ende slibberachtich werden: de Enghel des Heeren veruolghese. Ende wederom op
Psal.139. een ander plaetse: Och Godt/of ghy de goddeloose doodet/ende dat de bloetgierighe van my weken. Want sy spreké van v niet recht/ ende uwe haters verheffen hen sonder sake. Ick hate immer Heere die v haten/ende my verdriet op die/ die hen teghen v setten. Ick haetse met vollen haet / daerom zyn sy my vyanden gheworden.

Dit eñ deses ghelijcke en heeft de heylighe Prophete David/die zijn vyanden lief ghehadt/ Ja voor hen/als
Psalm.35. sy in noot waren/met vasten ghebeden / heeft niet ghewenschet der Querheydt die een Ordonnancie Godes was/noch den ghenen die alleen zijnen persoon vyandt waren:maer den vyanden Gods zijns salichmakenden Woorts/ende den bloetdorstighen tyrannen / die moetwillichlick alle goddelick eñ menschelick recht met voeten vertreden hebben.

Hiere,10. Teghen deselue biddet oock Hieremias/ segghende: Stort dijnen grimmighen toorne wt ouer de Heydené/ die v niet en kennen / ende ouer de volcken die dijnen Name niet aen en roepen. Want sy hebben Jacob opghegheten ende verslonden: sy hebben hem te niete ghemaeckt/ende zijn wooninghe verwoest.

Van sulck wenschen/ bidden ende begheeren / is de
Matth.6. heylighe Schrift vol. Ende niemant can recht bidden/ soo ons Christus gheleert heeft: V Rijcke toecomme, die wt gront des herten niet en begheert/ dat des Duyuels / ende zijnes Stadthouders des Roomschen Antichrists Rijcke (het welcke bestaet in leughen/Afgoderie ende tyrannie) verwoestet ende verstooret werde: ende dat alle de godtloose Querheden te schanden comen/ die haer macht/ die sy als Leenheeren van Christo ontfanghen hebben/misbruycken/ om dat Rijcke Christi te verminderen/ende te onderdrucken / ende dat Rijcke des Antichrists te verbreeden ende staende te houden.

Quer-

Dewijle datter dan tusschen de wettelicke Overheydt/ die Godts ordonnantie is/ende tusschen goddeloose Tyrannen/soo groot een onderscheydt is / als tusschen Christo ende Belial/ licht ende duysternisse / Ja doot ende leuen/ ghelijck ick verhope dat dus langhe genoechsaem bewesen is : soo kan een peghelick die eenes redelicken verstandts is/lichtelick ende doch grondelick op de voorghestelde vraghe / antwoorden. Daerom ick hier oock cortelick besluyten wil/ alsoo hier na volcht.

Sommarische Sluytreden deser Beantwoordinghe.

DEwijle wy duslanghe wt Godes woort bewesen hebben:

Eerstelick:

Dat een Christen dat Ampt der Ouerheyt bedienen mach:

Ten anderen:

Dat de straffe des booses, nu der Ouerheyt euen also wel toeghelaten is, alsse int oude Testament der Ouerheydt toeghelaten was:

Ten derden:

Dat dat Ampt der Ouerheyt zy, beyde de Tafelen der Gheboden Gods te beschutten ende te hanthauen:

Ten vierden:

Dat een Onder-ouerheyt, alsoo wel van Godt beroe-
pen is, ende dat sweert ontfanghen heeft, om als een
Voesterheere, de Ghemeynte Godts voor te staen, als de
Hooghe-ouerheyt: de welcke in onsen Nederlande een
sekere ghematichde macht heeft / daer by sy ghesworen
heeft te blijuen: ende nochtans hares eets verghetende/
teghen den seluen handelt ende Tyrannizeert: Ja daer
beneuen ouer de conscientien der Ondersaten / teghen
Godes Woort / heerschappie ende ghewelt oeffent en-
de ghebruyckt: Soo volcht daer wt onwedersprekelick:
Dat niet alleene de Onder-ouerheden moghen / maer
hen oock teghen sulcke tyrannische Hooghe-ouerhey-
den/tot verlossinghe des armen ghemeynen volcks/en-
de bewaringhe des reynen Godsdienstes/na haren ver-
moghen stellen moeten: soo verre sy met den voorseyden
tyran-

tyrannischen Hooghe-ouerheyden (als met hen consenterende in de onderdruckinghe des Woorts Godts/ende veruolghinghe der ontschuldigher menschen/) niet eewichlick willen ghestraft ende verdoemt werden.

Ghedaen den 17. Mey Anno M.D.LXVIII.

by My,

Aller warer Christenen Dienaer ende Metbroeder/

EVSEBIVS MONTANVS.

Bulla! flos agri
Umbra! Fumus. Tamquam ...
fas et ...

Homo natus de muliere brevi vivens t[empore]
multis repletur miseriis. Job. 14.



